

BIJLAGE II: OPZET EN METHODIEK

bij het toezichtsrapport over de inzet van
kabelinterceptie door de AIVD en de MIVD

De snapshotfase

CTIVD nr. 75

[Vastgesteld op 26 januari 2022]

CTIVD nr. 75

BIJLAGE II: OPZET EN METHODIEK

bij het toezichtsrapport over de inzet van kabelinterceptie door de AIVD en de MIVD

Inhoud

1. Inleiding	3
2. Onderzoek	5

1. Inleiding

Deze bijlage maakt onderdeel uit van het rapport over de inzet van onderzoeksoopdrachtgerichte interceptie (hierna: OOG-interceptie) op de kabel door de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (hierna: AIVD) en de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (hierna: MIVD). Het rapport beantwoordt de vraag of de AIVD en de MIVD (hierna: de diensten) in de periode van 1 mei 2018 tot en met 31 maart 2021 op rechtmatige wijze een accesslocatie hebben geoperationaliseerd en op rechtmatige wijze uitvoering hebben gegeven aan kabelinterceptie. De diensten hebben een zogenoemde accesslocatie geoperationaliseerd en een beperkte vorm van (de bevoegdheid tot) kabelinterceptie toegepast. Deze vorm wordt aangeduid als snapshotten. 'Snapshotten' is het maken van korte momentopnames om onderzoek te kunnen verrichten naar communicatie op de kabel. In de onderzoeksperiode is het operationaliseren en het snapshotten uitgevoerd door de JSCU. De JSCU is een gezamenlijke eenheid van de AIVD en de MIVD. Voor de beoordeling van de CTIVD betekent dit dat de bevindingen en rechtmatigheidsoordelen gelden voor zowel de AIVD als de MIVD.

In deze bijlage licht de CTIVD toe wat de opzet en methodiek is van het onderzoek naar de inzet van kabelinterceptie door de AIVD en de MIVD.

Onderzoeksvraag

In de onderzoeksperiode is door de CTIVD onderzoek gedaan naar de volgende onderzoeksvraag:

Hebben de AIVD en de MIVD in de periode van 1 mei 2018 tot en met 31 maart 2021 op rechtmatige wijze een accesslocatie geoperationaliseerd en op rechtmatige wijze uitvoering gegeven aan kabelinterceptie in de snapshotfase?

Afbakening van het onderzoek

Het rechtmatigheidsonderzoek van de CTIVD, en daarmee de onderzoeksvraag, richtte zich op de bovenstaande onderzoeksperiode. Desalniettemin heeft de CTIVD in gesprekken en dossieronderzoek ook de periode vóór de inwerkingtreding van de Wiv 2017 in kaart gebracht om een volledig beeld te verkrijgen van de (aanloop naar) de uitvoering van kabelinterceptie. Deze periode is kort weergegeven in hoofdstuk 3 van het toezichtsrapport. Het rechtmatigheidsonderzoek richtte zich op de naleving van de wettelijke vereisten die de Wiv 2017 stelt aan de uitvoering van kabelinterceptie en in het kader daarvan ingezette andere (bijzondere) bevoegdheden. Daarnaast waren de door de betrokken ministers en vervolgens door de Toetsingscommissie Inzet Bevoegdheden (Hierna: TIB) goedgekeurde verzoeken tot toestemming een belangrijk onderdeel van het door de CTIVD gehanteerde toetsingskader. De verzoeken tot toestemming voor de inzet van de bevoegdheid tot kabelinterceptie bevatten nadere afspraken, die daarmee voorwaarde werden voor een rechtmatige inzet van deze bevoegdheid. Het onderzoek van de CTIVD, inclusief het technische onderzoek, richtte zich daarmee naast de naleving van de wettelijke vereisten op de naleving van de in de verzoeken neergelegde afspraken. De CTIVD heeft de motivering van de verzoeken tot toestemming niet opnieuw op rechtmatigheid beoordeeld, nu de TIB deze beoordeling reeds heeft uitgevoerd. Wel heeft de CTIVD gerapporteerd over het zogenoemde gerichtheidsvereiste, omdat de ministers van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (hierna: BZK) en van Defensie haar hierom hebben verzocht.¹

¹ Brief aan de Voorzitter van de Eerste Kamer d.d. 6 april 2018, *Kamerstukken I* 2017/18, 34588, G.

Naast de beoordeling van de rechtmatigheid wil de CTIVD met dit rapport een bijdrage leveren aan het debat over kabelinterceptie en de aanstaande wetswijziging door - voor zover dit mogelijk is gelet op het staatsgeheime karakter van het werk van de diensten - transparant te zijn over de praktijk van de diensten.

Gedurende het onderzoek heeft de CTIVD geconstateerd dat op meerdere punten de wet, de wetsuitleg en uitvoering in de praktijk niet goed met elkaar in overeenstemming zijn. Dit heeft gevolgen voor de uitvoering van kabelinterceptie. Het rapport bevat dan ook naast de beoordeling van het handelen van de diensten een beschrijving van geconstateerde knelpunten.

Verloop van het onderzoek

Het onderhavige toezichtsrapport is opgesteld op 17 november 2021, waarna aan de ministers van BZK en Defensie de gelegenheid is geboden op de bevindingen uit het toezichtsrapport te reageren. De reacties van de ministers zijn op 18 januari 2022 ontvangen. Deze reacties hebben geleid tot enkele aanpassingen en verduidelijkingen. Het toezichtsrapport is op 26 januari 2022 vastgesteld.

Eind augustus 2021 zijn door de CTIVD de bevindingen van het onderzoek gedeeld met de beide diensthoofden, nu zij een expliciete zorgplichtverantwoordelijkheid hebben. Naar aanleiding daarvan is nader gesproken met de diensten over de maatregelen die zij hebben getroffen en gaan treffen om onder meer de geconstateerde onrechtmatigheden en de risico's te mitigeren.

Voortgangsrapportages

Het verdient opmerking dat de periode waarop het CTIVD-onderzoek betrekking heeft, aanvangt bij de inwerkingtreding van de Wiv 2017, op 1 mei 2018, en ongeveer drie jaar later eindigt. Er is daarom overlap met de periode die de CTIVD heeft betrokken in haar voortgangsrapportages over de implementatie van de Wiv 2017: 1 mei 2018 tot en met 1 mei 2020.² In deze rapportages constateerde de CTIVD aanvankelijk hoge risico's op onrechtmatig handelen door de diensten. Deze risico's werden mettertijd teruggebracht door inspanningen van de AIVD en de MIVD. In haar vierde en laatste voortgangsrapportage concludeerde de CTIVD dat de diensten veel werk hebben verzet, maar dat de implementatie van de Wiv 2017 nog niet is afgerond. Met name de vertaalslag van beleid en procesbeschrijvingen naar de uitvoeringspraktijk verdient nadere aandacht.

² Voortgangsrapportages I t/m IV, beschikbaar op ctivd.nl.

2. Onderzoek

De CTIVD heeft een juridisch toetsingskader opgesteld om het beleid c.q. de werkinstructies en de praktijk van de beide diensten aan te toetsen.³ Dit hoofdstuk beschrijft het onderzoek van de CTIVD om het beleid, de werkinstructies en de praktijk van de AIVD en de MIVD in kaart te brengen.

Dossieronderzoek

Voor het opstellen van het juridisch kader heeft de CTIVD kennisgenomen van de geldende wet- en regelgeving, neergelegd in de Wiv 2017. Hierbij is ook de wetsgeschiedenis en recente Europese jurisprudentie over kabelinterceptie betrokken. Voorafgaand aan het voeren van latere gesprekken is door de CTIVD uitvoerig onderzoek gedaan in de systemen van beide diensten. Relevante beleidsdocumenten en andersoortige stukken zijn door de CTIVD geraadpleegd. Niet altijd had de CTIVD vooraf autorisatie om in bepaalde systemen of in bepaalde mappen onderzoek te doen. Hiervoor heeft de CTIVD gedurende het onderzoek de nodige autorisaties moeten aanvragen. Het verlenen van deze autorisaties heeft in bepaalde gevallen onevenredig veel tijd in beslag genomen.

Gesprekken

Voorafgaand en gedurende het onderzoek heeft de CTIVD meerdere informele gesprekken gevoerd. Deze gesprekken hadden als doel kennis te verkrijgen over kabelinterceptie en de technische keten die door de diensten in gebruik is voor het opslaan en het verder verwerken van de geïntercepteerde gegevens. Kabelinterceptie en de bijbehorende technische keten zijn complexe materie die de CTIVD in een korte tijd eigen heeft moeten maken. Mede door het voeren van de informele gesprekken is bij de CTIVD voldoende kennis ontstaan om een volledig beeld te verkrijgen van deze bevoegdheid en het proces dat de diensten hebben doorlopen, van toestemming tot daadwerkelijke interceptie.

Tijdens het onderzoek hebben formele gesprekken met juristen, beleidsmedewerkers, leidinggevenden en operationele medewerkers van de beide diensten plaatsgevonden. Deze gesprekken zagen op handelen van de diensten en het werkproces van de diensten in de onderzoeksperiode. Ook heeft de CTIVD in deze gesprekken onderzoeksresultaten, waaronder technische bevindingen, geverifieerd.

Zoals ook in de inleiding beschreven heeft de CTIVD eind augustus 2021 de CTIVD de bevindingen van het onderzoek gedeeld met de beide diensthooften, aangezien zij een expliciete zorgplichtverantwoordelijkheid hebben. De diensten hebben vervolgens een verbeterplan opgesteld. Dit is nader omschreven in hoofdstuk 4 van het toezichtsrapport.

Schriftelijke vragen

Naast de gesprekken heeft CTIVD schriftelijke vragen gesteld aan beide diensten. In de meeste gevallen heeft de CTIVD binnen de gestelde reactietermijn antwoord ontvangen.

Technisch onderzoek

Een technisch onderzoeker van de ICT Unit van de CTIVD was structureel bij het rechtmatigheidsonderzoek betrokken. Het technisch onderzoek richtte zich op de verificatie van de naleving van een aantal voorwaarden voor de rechtmatige uitvoering van kabelinterceptie, zoals besproken in hoofdstuk 6 van het toezichtsrapport.

³ Het toetsingskader is opgenomen in bijlage I bij het toezichtsrapport.

Daartoe is in de eerste plaats gebruikgemaakt van geautomatiseerde logging van verschillende systemen. Deze logging betrof de gehele onderzoeksperiode en maakt inzichtelijk op welke wijze de geïntercepteerde gegevens door medewerkers van de diensten zijn bevestigd. Deze logging genereren de diensten met het oogmerk van informatiebeveiliging en niet met het oogmerk van *compliance*. Hierdoor is de logging niet ingericht voor de beantwoording van de vraag in hoeverre gegevensverwerkingen rechtmatig zijn uitgevoerd. Desondanks was de logging bruikbaar voor het technisch onderzoek van de CTIVD.

In de tweede plaats is onderzoek gedaan naar de verwerking van de geïntercepteerde gegevens. Hiervoor is gebruikgemaakt van door de dienst gegenereerde data over de geïntercepteerde en opgeslagen gegevens. Hierbij kan gedacht worden aan de *labeling* (en andere metadata) van deze gegevens op het datacluster van de diensten.

Ten derde is gebruikgemaakt van (bron)code van applicaties en configuratiebestanden. Doorgaans was dit in aanvulling op geautomatiseerde logging. In gevallen waar de logging ontbrak zijn de broncodes en configuratiebestanden gebruikt als zelfstandige bron.

De CTIVD heeft zowel volledige analyses gedaan op de data als steekproeven uitgevoerd op de data. Ten slotte zijn door de onderzoekers zowel formele als informele gesprekken gevoerd met dienstmedewerkers en zijn er schriftelijke vragen gesteld met betrekking tot de bevindingen uit de analyse ter verificatie en duiding van de bevindingen uit het technisch onderzoek.

Tegenlezen

Gedurende het onderzoek zijn op twee momenten de bevindingen en de gemaakte afwegingen voorgelegd aan meerdere leden van de Kenniskring van de CTIVD. Daarnaast heeft interne tegenspraak binnen de CTIVD plaatsgevonden.

TIB

Voorafgaand aan het opstellen van het rapport heeft een onderhoud plaatsgevonden met de vertegenwoordigers van de Toetsingscommissie Inzet Bevoegdheden (TIB) over de bevindingen van de CTIVD en de interpretatie van het juridisch kader dat van toepassing is voor kabelinterceptie.